

7. Господарське процесуальне право України : [підруч.] / [В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, В.П. Нагребельний та ін.]. – Суми : Університ. книга, 2006. – 331 с.

8. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.

9. Домбровський С.Ф. Організація правової роботи та юридичного обслуговування підприємств : [навч. посіб.] / С.Ф. Домбровський. – Харків : Консум, 2005. – 396 с.

10. Горевий В. Досудове врегулювання господарських спорів: сутність, проблеми, окремі шляхи їх вирішення / В. Горевий, О. Курдес // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 90–92.

11. Господарське процесуальне право України : [підруч.] / за заг. ред. В.Д. Чернадчука. – Суми : Університ. книга, 2006. – 331 с.

12. Коломийцев А. Претензионная работа / А. Коломийцев // Экспресс-анализ законодательных и нормативных актов. – 2008. – № 15. – С. 34.

13. Коростей В.І. Організація господарсько-правової роботи на підприємстві / В.І. Коростей. – Донецьк : Юго-Восток, 2008. – 158 с.

14. Про затвердження Загального положення про юридичну службу Міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації : постанова Кабінету Міністрів України № 1040 від 26.11.2008 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3068.

15. Дунайло Т.С. Претензійна пастка / Т.С. Дунайло // Юридична газета. – 2009. – № 12 (24). – С. 14.

16. Стасюк С. Досудове врегулювання спору: можливість чи необхідність? / С. Стасюк // Юридична газета. – 2004. – № 20 (32). – С. 3.

УДК 346.7

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Коваль О.М., к. ю. н.,
доцент кафедри господарського права
Київський національний університет технологій та дизайну

У статті проаналізовано особливості механізму взаємодії інвестицій та економічної безпеки підприємства. Розкрито питання захисту інвестиційної діяльності й економічних інтересів у рамках діяльності іноземних інвесторів на території України.

Ключові слова: інвестиції, економічна безпека, захист інвестицій, іноземні інвестиції, система економічної безпеки.

В статье проанализированы особенности механизма взаимодействия инвестиций и экономической безопасности предпринимательства. Раскрыты вопросы защиты инвестиционной деятельности и экономических интересов в рамках деятельности иностранных инвесторов на территории Украины.

Ключевые слова: инвестиции, экономическая безопасность, защита инвестиций, иностранные инвестиции, система экономической безопасности.

Koval O.M. LEGAL PROTECTION OF INVESTMENT AS GUARANTEE OF ECONOMIC SECURITY
The article analyzes the features of the mechanism of interaction of investment and economic security business. Solved issue of protecting investment and economic interests in the activities of foreign investors in Ukraine.

Key words: investments, economic security, protection of investments, foreign investments, system of economic security.

Постановка проблеми. Національна економіка будь-якої країни пов'язана із зовнішнім світом. Ці зв'язки можуть мати різну інтенсивність: це може бути простий обмін країн товарами, а може бути обмін капіталами і спільна економічна діяльність. Одним із видів таких зв'язків є іноземне інвестування.

Будь-яка інвестиційна діяльність є вкладенням інвестицій і здійсненням практичних дій із метою отримання прибутку. Грошові кошти, цінні папери, інше майно, майнові права, інші права, які мають грошову ціну, що вкладаються в об'єкти підприємницької та (або) іншої діяльності з метою отримання прибутку і (або) досягнення іншого корисного ефекту, називаються інвестиціями.

Не всі сфери інвестиційної діяльності регулюються нормативними актами, що негативно позначається на якості регулювання механізму інвестування. Можна стверджувати, що нині у правовій площині визначені лише основні спрямованості інвестиційної політики держави. Останнє, у свою чергу, вимагає

проведення докладного наукового аналізу проблем інвестування, а також можливості впровадження механізмів захисту інвестицій у законодавство України.

Ступінь розроблення проблеми. Питанню інвестування присвячені наукові праці Б.В. Буркинського, Н.В. Дачій, В.В. Козака, В.В. Мельника, Є.В. Моліни, Л.А. Чернишова та ін.

Мета статті – охарактеризувати стан правового регулювання механізму інвестицій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Приватні компанії і держава постають як регулятори інвестиційних механізмів і безпосередньо беруть участь в інвестиційному процесі. Для подальшого збільшення обсягів залученого капіталу в розвиток національної економіки, зниження ризиків, пов'язаних із процесом інвестування, залучення іноземних інвестицій необхідно враховувати інтереси всіх учасників ринку.

Іноземними інвестиціями є всі види цінностей (як майнова, так і інтелектуальна власність), які вкладаються іноземними ін-

весторами в різні об'єкти, підприємства або навіть галузі іншої держави з метою отримання прибутку і доходу надалі.

Загалом вирізняють три форми реалізації іноземних інвестицій: прямі, портфельні та інші. Підставою для такої класифікації є різний ступінь контролю над закордонними компаніями.

Проте в абсолютних цифрах іноземне інвестування в Україну є мізерним і явно не задовольняє усі потреби економіки. Вивіз капіталу у багато разів перевищує його ввезення. Це пояснюється несприятливим інвестиційним кліматом у країні загалом і ставленням до іноземних інвестицій зокрема. Високий ступінь політичної нестабільності змушує більшість інвесторів не ризикувати великими сумами.

Особливістю сучасної інвестиційної моделі розвитку України є слабе залучення в економіку іноземного капіталу. Триває істотне відставання у цій сфері від інших країн із перехідною економікою і «ринків, що виникають» (emerging markets). Незадовільною залишається і структура іноземних інвестицій. У 2000 р. на частку прямих іноземних інвестицій припадало лише 20% від загальних надходжень. Переважає кредитна форма залучення іноземного капіталу, на частку якої стабільно припадає понад 80%. Має місце вкрай низька частка вкладень в акції та паї (1–3%), незначна частка реінвестицій (3–5%), що контрастує із світовою практикою [1, с. 9].

У фінансовій діяльності держава перебуває не на останньому місці, розвиваючи свою економіку, держава не може не залучати інвестиції у пріоритетні галузі промисловості. Найдоступнішим і найефективнішим для держави регулятором інвестиційної діяльності є право.

Інвестиційне законодавство відіграє важливу роль у виконанні завдання модернізації економіки, а також у створенні міжнародного фінансового центру, який є ринком капіталів (або ринком інвестицій). Формування його означає полегшення доступу підприємця до ресурсів, які лежать в основі широкого відтворення.

У підприємств та населення перебуває велика частина вільного капіталу, про що свідчать оцінки різних експертів. Якщо немає упевненості в безпечному розміщенні всередині країни капіталу, то значна його частина повертається за кордон. Переправлення українського капіталу за кордон триває понад 10 років. Отже, необхідно використовувати всі можливості залучення вільного капіталу.

Не варто забувати, що багато елементів інвестиційної діяльності в Україні досі формується. Навчитися ними правильно оперувати й управляти – ось головне завдання, яке постає перед фінансистами й аналітиками.

Однак, хоча правозастосовна інвестиційна практика в Україні ще не склалася належним чином, сучасна модель економіки передбачає постійну взаємодію вітчизняних господарюючих суб'єктів з інвесторами, зокрема, високорозвинених зарубіжних країн. Найбільш цікавим у питаннях регулювання інвестиційної діяльності є досвід США, Великобританії, Ні-

меччини та Франції. Це п'ять країн, економічні стратегії розвитку яких могли б нині послужити наочним прикладом для нашої держави.

США – це країна з досить розвинутою економікою і потужною законодавчою системою. Інвестиційний клімат США є досить яскравим і привабливим. Сьогодні ця країна посідає перше місце за обсягами залучення іноземного капіталу в економіку своєї країни (близько 20% світового рівня).

Досягненню таких чудових результатів послужив, як нам здається, той фактор, що уряд США, добре усвідомлюючи значимість іноземних інвестицій для окремих штатів своєї країни, з метою розвитку економіки всієї держави поклав на регіональні органи влади не менше обов'язків щодо стимулювання надходжень інвестицій у країну, ніж на державну владу загалом.

Американський уряд добре усвідомлює, що функціонування іноземного капіталу в економіці США здатне впливати не тільки на промисловість, торгівлю та інфляційні процеси, а й на національну безпеку держави загалом. Штатам і місцевим органам влади надано виняткову самостійність щодо економічного розвитку «своєї» території, підтримки власного бізнесу, а також експорту товарів і послуг; залучення іноземного підприємницького капіталу і, відповідно, контролю за іноземним інвестором; заохочення зростання власного господарства і проведення стимулюючих акцій у галузі фіскальної політики тощо.

Таким чином, незважаючи на те, що ці чинники сьогодні сприяють лише зростанню конкуренції між штатами США, саме відкритість їхніх ринків, на наш погляд, і дала величезний імпульс у розвитку американського законодавства у галузі інвестицій у другій половині ХХ ст. Зважаючи на це, сьогодні можна виокремити низку характерних рис, властивих економіці США у сфері правового регулювання інвестиційної діяльності країни:

- забезпечення високого рівня припливу інвестицій в економіку країни за допомогою регіональної та державної політики;
- стимулювання експорту та імпорту капіталу рівною мірою, у зв'язку з чим країна придбала статус «нетто-імпортера»;
- високий ступінь контролю за іноземними інвестиціями з метою недопущення можливих зловживань (корупції, порушення кредитно-фінансових угод та інших законодавчих норм);
- відкритість ринку для інших учасників;
- розвинена система податкового й інвестиційного законодавства.

Розглянемо основні способи захисту інвестиційної діяльності. Наше законодавство пропонує два види захисту інвестиційної діяльності: нормативно-правовий та захист за допомогою ринкових механізмів. Останній спосіб забезпечує стабільний прибуток інвестору, захищає його активи. Велике значення мають способи захисту інвестицій з юридичного погляду. Розрізняють три гарантії захисту інвестицій:

- інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані;
- інвестиції не можуть бути реквізовані;

– інвестиції можуть, а в деяких випадках повинні бути застраховані. Така позиція держави є декларативною, що і є практичною проблемою. За статистикою, у західних країнах страхуванням охоплено 90–95% усіх можливих ризиків, тоді як в Україні – менше 5%.

Ефективність інвестиційної політики зростає, коли буде поєднано два вищевказаних способи захисту. Наприклад, введення обов'язкової диверсифікації.

Треба відзначити низький рівень надходжень інвестицій в Україну з країн, де здійснюється ефективне регулювання, корпоративне управління та існують високі стандарти прозорості, – і ця ситуація поліпшується дуже повільно. Так, найбільшими країнами-інвесторами на 1 липня 2007 р. є Німеччина – 5 677,9 млн. дол. США (23,5% загальної суми інвестицій), Кіпр – 4 130,4 млн. дол. США (17,1%), Австрія – 1 957,0 млн. дол. США (8,1%) [1, с. 10].

Продовження тенденції скорочення інвестицій від основного іноземного інвестора – ЄС негативно позначиться на темпах розвитку національної економіки, розмір інвестицій у яку ще далекий від оптимально необхідного рівня (близько 25–30% від ВВП). Зменшення надходження іноземного капіталу знизить капіталізацію вітчизняного фондового ринку та викличе інвестиційний голод у фінансово-кредитних установах, які, у свою чергу, зменшать обсяги кредитування реального сектора економіки [2, с. 88].

Варто відзначити, що для забезпечення ефективності інвестиційної діяльності необхідна краща взаємодія ринкових і нормативно-правових механізмів захисту, оскільки ринкові механізми не просто перевірені часом, а й набагато більше відповідають ринковій ситуації.

Інвестиційний клімат в Україні покращиться у тому разі, якщо інвестиційне законодавство буде тісно пов'язане із застосуванням міжнародних стандартів під час регулювання інвестицій, зокрема укладання інвестиційних угод і захисту прав інвесторів. Проблеми фінансування приватними інвесторами інвестиційних проектів були частково вирішені ухваленням Закону України «Про концесії» від 16 липня 1999 р.

Цим Законом було урегульовано цивільно-правові договори, що виконують функції рамкових, або організаційних договорів, що діють протягом тривалого часу і спрямовані на залучення приватних осіб до фінансування проекту. Зазначені договори створюють цивільно-правові зобов'язання для держави.

Протягом десятиліть світовий інвестиційний процес супроводжувався ідейним протистоянням між державами-експортерами і реципієнтами іноземних інвестицій.

Серед головних країн інвесторів офшорними зонами є Кіпр, Віргінські острови; звідси приходять гроші вітчизняних підприємців – «тіньовиків», але вони вже захищені статусом іноземних інвесторів. Жоден іноземний інвестор не піде до нас, особливо у важку промисловість, якщо не розвивати її власними капіталовкладеннями. Це можливо тільки за участі держави [1, с. 10].

До десятки найбільших країн-інвесторів, на які припадає понад 82% загальної обсягу інвестицій, входять Німеччина – 7 403,9 млн. дол., Нідерланди – 4 949,3 млн. дол., Російська Федерація – 3 652,5 млн. дол., Австрія – 3 249,6 млн. дол., Франція – 2 505,2 млн. дол., Великобританія – 2 393,1 млн. дол., Віргінські Британські острови – 1 749,7 млн. дол., Швеція – 1 566,1 млн. дол. і Швейцарія – 1 071,5 млн. дол. [2, с. 88].

Подібне протистояння цілком зрозуміле, оскільки, крім цілющого впливу на економічний розвиток держав-реципієнтів, іноземні інвестиції є потужним засобом втручання третіх країн в економічний суверенітет держави. Особливе занепокоєння держав – реципієнтів іноземних інвестицій викликала глобальна інвестиційна експансія транснаціональних корпорацій, що контролюють економічні ресурси в розмірах, що значно перевищують доступні окремим країнам.

Ухвалення у 1996 р. Закону України «Про режим іноземного інвестування» стало лише відображенням загальносвітової тенденції. На виконання Закону були прийняті Положення «Про порядок іноземного інвестування в Україні» 2008 р. та Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах.

Прийняття Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємництва майна та коштів вітчизняного походження» усунуло розбіжності в тлумаченні чинного законодавства щодо надання пільг іноземним інвесторам [1, с. 11].

Механізм правового захисту інвестицій міститься також у статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. Зокрема, нею передбачено, що захист інвестицій – це комплекс організаційних, технічних та правових заходів, спрямованих на створення умов, які сприяють збереженню інвестицій, досягненню цілі внесення інвестицій, ефективній діяльності об'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на отримання прибутку (доходу) від інвестицій.

Із метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій.

Отже, база для законодавчого регулювання захисту інвестиційної діяльності в Україні фактично вже сформована.

Особливістю підходу, обраного більшістю західних законодавців, стала відсутність чіткого нормативного визначення понять «національна безпека» і «загрози національній безпеці», що є критеріями допуску відповідних іноземних інвестицій в економіку цих країн.

При цьому в більшості випадків національна безпека розглядається у вельми вузькому сенсі – як сфера оборони і державної безпеки, що корелює із підходом українського законодавства, який обмежив перевірку іноземних інвестицій лише оцінкою загроз у сфері економічної та оборонно-промислової безпеки.

У Стратегії національної безпеки, затвердженій Указом Президента України № 105 від

12 лютого 2007 р., що діє у редакції Указу Президента України № 389/2012 від 8 червня 2012 р., національна безпека визначена досить широко – це стан захищеності особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідні якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність і сталий розвиток України, оборону і безпеку держави.

У науковій літературі економічна безпека розглядається як якісна характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати сприятливі умови життєдіяльності окремо взятого підприємства, галузі, населення, забезпечення ресурсами формування народного господарства і послідовну реалізацію регіональних і державних інтересів.

Система економічної безпеки України постає як трирівнева структура.

1. Нижній (базисний) рівень економічної безпеки становить матеріальна база, що містить:

- 1) матеріальне виробництво (промисловість і сільське господарство);
- 2) фінансову систему;
- 3) бюджетну систему і бюджетне фінансування усіх рівнів;
- 4) систему податків і зборів (механізм, що забезпечує приплив достатніх коштів у державний бюджет).

2. Середній рівень економічної безпеки складається з організаційних і правових основ.

Система органів державної влади, що забезпечує розвиток і реалізацію політики у сфері економічної безпеки, є організаційною основою економічної безпеки.

3. Верхній рівень системи економічної безпеки становлять заходи її забезпечення.

Важливим складником структури національної безпеки країни є економічна безпека. Без достатнього економічного забезпечення не може йтися про національну безпеку взагалі і про розвиток інвестування в економіку зокрема.

Висновки. Надходження інвестицій (як іноземних, так і національних) є життєво важливою умовою для виходу з сучасної суспільно-економічної кризи, подолання спаду виробництва, поліпшення якості життя громадян. Іноземне інвестування – це можливість отримання додаткового фінансування великих інвестиційних проектів, передача досвіду, що накопичується країною-інвестором на світовому ринку, стимуляція розвитку і зростан-

ня внутрішніх інвестицій, отримання доступу до новітніх технологій і методів організації виробництва, а також допомога у вирішенні фінансових труднощів країни.

Із метою удосконалення процедури попереднього погодження угод або встановлення контролю іноземного інвестування пропонується таке:

– передбачити обов'язкову експертну оцінку ймовірності реалізації виявлених загроз національній безпеці;

– розробити і затвердити на підзаконному рівні методикку виявлення загроз обороні країни і безпеці держави під час здійснення операцій або встановлення контролю іноземного інвестора над господарськими товарами, що мають стратегічне значення (методика повинна містити перелік індикативних критеріїв, що враховуються правозастосовними органами під час визначення загрози національній безпеці);

– передбачити обов'язкову оцінку іноземних інвестицій, яка за своїм значенням може врівноважити можливі негативні наслідки у сфері національної безпеки.

Для того, щоб залучити якомога більше інвесторів з-за кордону, необхідно зміцнити довіру іноземних інвесторів до України, а також створити основні атрибути привабливого інвестиційного клімату: сприятливий податковий режим, розвинене законодавство, вільні економічні зони, умови для справедливої конкуренції, ефективну судову систему, мінімальний адміністративний бар'єр.

Також варто перейняти деякі методи управління і ввести для звітності міжнародні стандарти, які будуть зрозумілі іноземним співробітникам. Усе це знизить ризик для інвесторів і дозволить Україні стати повноправним членом світової спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дацій Н.В. Розвиток іноземного інвестування в економіці / Н.В. Дацій // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 9–11.
2. Чернишова Л.А. Особливості залучення та стимулювання іноземного інвестування в Україні / Л.А. Чернишова, В.В. Сазонова. – 2013. – С. 87–90.
3. Буркинський Б.В. Активизация инвестиционной деятельности в регионе / Б.В. Буркинський, Е.В. Молина. – Одеса : ИПРЭИ НАН України, 2004. – С. 123–140.
4. Мельник В.В. Міжнародна інвестиційна діяльність : [навч. посіб.] / В.В. Мельник, В.В. Козак. – Тернопіль : Карт бланш, 2003. – 249 с.
5. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи / [М.Г. Чумаченко, С.Е. Аптекар, М. Г. Білопольський та ін.]. – Донецьк : Юго-Восток, 2003. – 292 с.